

Prof. Dr. E. HIRSCH'İN YAYINLARI

SCHRIFTTUMSVERZEICHNIS VON PROF. Dr. E. HIRSCH

A. TÜRKÇE YAYINLAR

Bibliyografya :

1934-1935 senesi hukukî neşriyatı. (İ. Ü. H. F. 1938 IV No : 14 s. 376-393).
Hukuk neşriyatı bibliyografyası (İ. Ü. H. F. 1940 C. VI Sa. 4 s. 860-992 ve ayrı baskı).

Hukuk (Genel olarak) :

Pratik hukukta metod. İstanbul 1944 VIII + 151 s. (Dr. Halil Arslanlı ile birlikte)
İ. Ü. H. F. yay.

Pratik hukukta metod. İkinci baskı. Ankara 1948 144 s. «A. Ü. H. F. yay».

Hayat ve Hukuk (Ün. Kon. 1936-1937 s. 137-147).

Hukuk bir ilim kolu mudur? (A. Ü. H. F. D. 1944, II, sa : I s. 19-61).

Kanun başlıklarıyla matlaplar hukuk kaidelerinden midir? Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kararı münasebetiyle. (Ad. D. 1944 sa : 11 s. 903 - 919).

Kanun başlıklarıyla matlaplar hukuk kaidelerinden midir? Türkiye Büyük Millet Meclisi Zilyetliği gasp ve ona tecavüz «Fuzulî işgal» den doğan tazminat (ecri misil) talepleri. (Medenî Kanun XV. inci Yıl Armağanı, İstanbul 1943 s. 773 - 800) ve ayrı baskı.

Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi :

Hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi dersleri. Ankara 1949 XVI + 463 s.

Kant'ın ebedî barış üzerindeki felsefî denemesi (A. H. F. D. 1946 III sa : 1 s. 3-31; sa : 2 s. 268-292).

Borçlar hukuku (Ticari borçlar dahil) :

Akitlerin tefsiri (Ebül'ulâ Mardine Armağan, s. 149-229 ve ay. bas. (İst. Ün. H. F. Tal. Cem. No : 1 1943 s. 149-229).

İskonto muamelesinin hukukî mahiyeti (İkt. Yür. 1940 (I) sa. 2, s. 8, 15).

Hukukî tetkikler. İrrévocable bir tediye emrinden rücu caiz olup olmadığı hakkında. Çev. Asist. Halil Arslanlı (İst. Tic. San. Od. M. 1936 sa : II, s. 368-371).

Yazılı şekilde rıza beyanlarında mümessilin imzası. Çev. Galip Gültekin (Huk. Gaz. 1937 sa : 19-20; 21-22; 23-24; 25-26; 1938 sa : 27-28; 29-30).

Maddî ve manevî tazminata mutedir 4. üncü Hukuk Dairesinin bir kararı münasebetiyle. (Huk. Bil. M. 1941 sa : 141, s. 7488-7492)

Tam ve nakıs teselsül (Huk. Bil. M. Sene 1942, sa. 3 - 147, s. 7584 - 7587.

Türkiye'de faiz ile ilgili mevzuat ve içtihatlar. (T. Eko. 1943, sa. 3, s. 92 - 96).

Ticarî rehin (A. H. F. D. 1944 C. I s. 399-402).

Borçluya isnad edilebilen haller (Huk. Gaz. 1945 sa. 65 - 66, s. 4).

Ticaret hukuku (Genel olarak) :

1. Kitaplar :

Türk Ticaret Kanununun esaslarına göre ticaret hukuku Çev : Galip Mustafa Gültekin.

C. I İstanbul, 1935, s. 226.

C. II İstanbul 1936 s. 352. «Ticaret Şirketleri»

Ticaret hukuku dersleri (Dr. Jur. Halil Arslanlı'nın yardımıyla hazırlanan takrirler hülâsası).

C. I Genel prensipler - Ticarî işletme. İst. 1939 s. 231 «İst. Ün. Yay. No : 7».

C. II Ticarî şirketler ve teşekküller. İst. 1940 s. 192 «İst. Ün. Yay. No : 123».

C. III Kıymetli evrak. İst. 1939, s. 192 + cetvel, «İst. Ün. Yay. No : 86».

Ticaret hukuku dersleri. (Doç. Dr. Halil Arslanlı'nın yardımıyla hazırlanmış olan birinci basının değiştirilmesi ve genişletilmesi suretile meydana getirilen ikinci bası) İstanbul 1946, s. XLI + 926, cetvel «İst. Ün. Yay. No : 291; Huk. Fak. No : 61».

Ticaret hukuku (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş üçüncü bası). İstanbul 1948, s. 908
Tam metni, ilgili diğer kanun kaideleri ile Yargıtay içtihatlarını ve mufassal alfabeli fihristi havi olan notlu TİCARET KANUNU. Kitap I Ankara - İstanbul 1946, s. VI+ 512.

Hukuk Meseleleri. I. Kara ve Deniz Ticaret Hukuku Çev: Dr. Halil Arslanlı, İstanbul 1944 s. XII + 222.

2. Makaleler :

Ticaret hukuku ilmi. Çev : Halil Arslanlı. İst. H. F. M. 1935 (I) s. 334 - 343, 513-523; 1936 (2) s. 146-167, 452-474.

Ticaret hukukunda birlik «İst. Ün. açılış dersleri» 1935 s. 237-245.

Devletçilik ve ticaret hukuku. Çev : Ali Hüseyin İşbay (Ad. C. 1936 s. 1080-1097) ve ay. las. s. 18.

Ticaret Kanununun islahı hakkında fikirlerim. Çev : Halil Arslanlı (İst. H. F. M. 1937 (3) s. 442-489)

Ticaret Kanununun islahı hakkında fikirlerim (esbabı mucibeli kanun projesi) (Ad. C. 1941, s. 287-302, 351-363, 450-471)

Ticaret hukukunda mahdut mesuliyet (Ad. C. 1938, s. 1010-1023) ay. bas. s. 16 (THK. yay) (Konferans)

İsviçre Borçlar Kanununun senedatı ticariye ve şirketlere müteallik üçüncü ve beşinci kısmının iktibası tavsiiye edilebilir mi ? (İst. Ba. M. 1941, s. 657-672).

Ticaret hukukunda yeni temayüller (Ad. D. 1944 s. 445-458).

İsviçre hukukunun yeni Türk Ticaret Kanununa tesiri. (A. H. F. D. 1956 sa. 3-4, s. 26 -33; Ad. D. 1957 sa. 1, s. 3 - 11).

Ticari İşletme :

Ticaret mahkemelerimiz ve noksanları (İkt. Yür. 1939, C. I sa. 1, s. 6).

Ticari ve kanuni mümessiller hakkında (Avukatlık kanunu münasebetiyle) «Ticari mümessilin dava selâhiyeti» (Huk. Bil. M. 1940 (12) s. 7338-7350) «Tem. İc. İf. D. 12-12-1940 tarihli karar dolayısıyla» «T. K. 95; Us. M. K. 59, Av. K. 23».

Ticari muamele mefhumu (İst. Ün. H. F. M. 1940 (VI) s. 775-797 ve ay. bas. 1941. Rekabet (Çev. V. Çernis) (Yeni Fikir, sa. 9, s. 4, 13; sa. 10, s. 4, 11, s. 12, s. 4, 15; sa. 13, s. 4, 13; sa. 14, s. 4, 15; sa. 15, s. 5) «Hukuki bakımdan fikri say» adlı kitap-tan.

Ticari muamele mefhumu (Huk. Bil. M. C. 13 sa. 7/151, Mayıs 1942, s. 7648-7657).

Ticaret Kanunumuzun değişmesi arifesinde: Ticari ehliyet (İkt. Yür. C. 7, 1943 sa. 79, s. 3, 22).

Ticari defter tutma mecburiyeti meselesi (Ticaret Kanununun 66-86 ıncı maddeleri-nin tahlili (İşletme 1943, sa. 3, s. 68 - 72; sa. 4, s. 97 - 98).

Ticari iş (Hukuk ve ticaret mahkemeleri tefriki - anonim şirketin gayrimenkul alma-sı - kollektif şirketlerin birbiriyle muameleleri) A. H. F. D. 1944 C. I. sa. 3, s. 393-399).

Dükân tahlisi. Çev. Dr. Hikmet Belbez (A. H. F. D. 1944 C. I. sa. 3, s. 402-405).

Kooperatif hukuku :

Kooperatif unsuru (İkt. Yür. 1940 (I) s. 15).

Kooperatif şirketler (İkt. Yür. 1940, sa. 15, s. 8, 27).

Milletlerarası kooperatif mevzuatı karşısında Türkiye'deki kooperatif mevzuatı (Ad. D. 1945 sa: 4 s. 346-356).

İktisadi Devlet Teşekkülleri :

İktisadi devlet teşekküllerinin hukuki mahiyeti (Ad. C. 1939 s. 1236). ve ay. bas. s. 44, Hukuk İlminin Yayma Kurumu, Konferanslar Serisi.

İktisadi müesseselerde tetkik, teftiş ve murakabe. Ank. 1943 s. 24. Türkiye Ekonomi-sinin Başlıca meseleleri «T. İkt. Cem. Yay. Ankara 1944» s. 250-259.

İktisadi devlet teşekküllerinde umumî heyet. Ank. 1944 s. 71 «Türk İktisat Cemiyeti, Konferanslar Serisi».

Devlet işletmelerinin özel sermayeye devri meselesine dair bazı mütalâalar (A. H.F.D. C. VII, sa. 3-4 s. 282-311).

Ticaret Odası :

Hukuki bakımdan yeni Ticaret Odaları Kanunu (İkt. Yür. 1943 sa. 81/85, s. 3-4, 52).

Kıymetli Evrak Hukuku (Wertpapierrecht) :

Der Rechtsbegriff «Provision» im französischen und internationalen Wechselrecht. Marburg 1930.

Tabellen zum internationalen Wechselrecht, Heft 4 (hrsg. von Magnus, gemeinschaftl. mit Bernstein u. a.) Berlin-Frankfurt a. M. 1929, 2. Aufl. 1930.

Die Vereinheitlichung der wechselrechtlichen Kollisionsnormen, in JW 1930 S. 1337.

Die Genfer Wechselrechtsabkommen, in Blätter für internationales Privatrecht (Beilage der Leipziger Zeitschrift) 1930 S. 257 und in bulgarisch in Archives Juridiques (Sofia) 1931 S. 490.

Die Macht der Gewohnheit im Wechselrecht, in Beiträge zum Wirtschaftsrecht Bd. II S. 1066 Marburg, 1931.

Einheitliches Wechselgesetz oder einheitliches Wechselrecht?, in NJW 1961 S. 1089.

Türk Hukuku (Türkisches Recht) :

Berichte über die türkische Gesetzgebung der Jahre 1935 bis 1938, in Legislazione Internazionale IV (1937) 943; VI (1938) 863; VII (1939) 457.

Die Quellen des internationalen Privatrechts in der Türkei, in Festschrift für Hans Lewald S. 245, Basel 1953.

Die Einflüsse und Wirkungen ausländischen Rechts auf das türkische Recht, in ZHR 116 (1954) 201.

Das Schweizerische Zivilgesetzbuch in der Türkei, in SchwJZ 50 (1954) 337.

Das neue Türkische Handelsgesetzbuch. Geschichte, Ursachen und Ergebnisse einer Gesetzesreform, in ZHR 119 (1956) 157.

Der Einfluss des schweizerischen Rechts auf das neue Türkische Handelsgesetzbuch, in SchwJZ 52 (1956) 325.

Die Gesetzgebung der Türkei auf dem Gebiete des Privatrechts 1939-1956, in RabelsZ 23 (1957) 81.

Das türkische Aktienrecht, Frankfurt a. M. 1958.

Darstellung und deutsche Übersetzung des türkischen Gesetzes über Geisteswerke und Kunstwerke vom 10. Dez. 1951, in Quellen zum Urheberrecht, hrsg. von Möhring, Schulze, Ulmer und Zweigert, Ffm. - Berlin 1961.

Fikrî Haklar (Geistiges Eigentum) :

Die Werkherrschaft. Ein Beitrag zur Lehre von der Natur der Rechte an Geisteswerken, in Annales de l'Université d'Ankara 2 (1948) 275, UFITA 36 (1962) 19 und in Persönlichkeit und Technik im Lichte des Urheber-, Film-, Funk- und Fernsehrechts, Ehrengabe für Ernst E. Hirsch, Schriftenreihe der UFITA Heft 26, hrsg. von Georg Roeber, Baden - Baden 1963, S. 19.

Das neue Urheberrechtsgesetz der Türkei. Zugleich ein Beitrag zur Reform des deutschen Urheberrechts, Schriftenreihe der UFITA Heft 4, Baden-Baden 1957.

Urheberrecht und verwandte Rechte, in Aktuelles Filmrecht, Schriftenreihe der UFITA Heft 11, S. 8. Baden-Baden 1958.

Ticaret birlikleri :

Ticaret birliklerinin hukukî mahiyeti nedir ? (İkt. Yür. 1940 sa. 13 s. 9).

Ticaret birlikleri hukukî mahiyeti (Ağaoğlu'na cevap). (İkt. Yür. 1940 sa. 17 s. 13, 18).

Ticari senetler :

Polîçe ve çek hukukunun birleştirilmesine dair Cenevre uyuşması. Çev: Yavuz Abadan (Mülkiye Mec. 1934 sa: 35 s. 24-27; sa: 36 s. 34-37).

Kıymetli evrak (Huk. Bil. M. 1938, sa. 6, s. 5669-5674).

Türk mevzuatına göre çek hâmilinin muhatap aleyhine bir dâva hakkı var mıdır ? (İst. Tic. San. Od. M. 1941 sa. 7, s. 236 - 239).

Sigorta hukuku :

İlim halinde sigorta, (Ün. Konf. 1941 - 1942, s. 74 - 89; İş, 1942 sa. 29 s. 8 - 22; 1952 sa. 134 s. 16 - 22).

Harp sigortası. İst. Ün. İkt. F. M. 1942 C. 3. s. 251-282.

Sigortalarda akit serbestisi, 1943 s. 18 «T.H.K. Yay.»; Ad. D. 1943 sa. 12 s. 1065-1080.

Deniz hukuku :

Deniz ticareti ve sigorta hukuku, İst. 1942, s. 175.

Türk deniz hukukunun islahı. (İz. Ba. D. 1938 (3), s. 204-222).

Fikrî ve sınaî haklar :

1. Kitaplar :

Hukukî bakımdan fikrî say. Çev: Volf Çernis, «İst. Ün. H. F. Doktora ihtisas kursları serisi»

C. I., İst. 1942, s. 257.

C. II., İst. 1943, s. 272 + 64.

Fikrî ve sınaî haklar. Ank. 1948 s. XIV + 276 + IX. «A.H.F. yay».

2. Makaleler :

Sınaî mülkiyetin himayesine dair beynelmîlel itilâfnamelerin Türk mevzuatına icra ettikleri tesir. C. Bilsel'e Armağan, 1939 s. 175 - 206 ve ay. bas.

Mamulâtımızın işaretlenmesi. Yerli mallarımıza Türk malı işareti konulmasına dair kabul edilen nizamnamenin kritiği (İkt. Yür. 1940 sa. 7, s. 3, 22; sa. 8, s. 4, 21).

Fikrî ve sınaî hakların mahiyeti hakkında yeni bir görüş (Ank. H. F. D. 1944 C. I s. 164-191).

Reklâm hakları (Huk. Dün. C. 1 sa. 3-6).

Türkiyede tercüme hakkının vechi tekâmülü (İst. H. F. M. 1939 s. 46 - 52 ve ay. bas. s. 16).

Türkiye'de tercüme hakkının vechi tekâmülü (Açılış dersi) (Ün. Konf. 1939/1940, İst. 1940 s. 13-23).

Memleketimizde mer'î olan telif hakkı kanununun tahlili Çev: Orhan Çağlı. (İst. Ün.

H. F. M. C. VI, sa, 2-3 s. 346-500 ve ay. bas. 1940 s. 156).

Fikrî eserler hakkında kanun projesi (İst. Ün. H. F. M. 1941 s. 429 - 504 ve ay. bas).
Bern sözleşmesi (Ank. H. F. D. C. VII sa. I s. 130-145).

B. YABANCI DİLDEKİ YAYINLAR

Medenî Hukuk (Bürgerliches Recht) :

Abwertung ?, in Zeitschrift der Anwaltskammer im Oberlandesgerichtsbezirk Frankfurt-M. 1931 S. 110.

Einführung in das Bürgerliche Vermögensrecht. Berlin u. Frankfurt a. M. 1956, 2. Aufl. 1959, 3. Aufl. 1964.

Maukorb für die Presse ? Zum Referentenentwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des zivilrechtlichen Persönlichkeits- und Ehrenschatzes. Berlin u. Frankfurt a. M. 1959
Praktische Fälle aus dem Zivil- und Zivilprozessrecht mit Lösungen (Neubearbeitung der Sammlung von Albert David). 3. Aufl. Berlin u. Frankfurt a. M. 1959.

Die Anfechtung der Schuldübernahme, ihre Voraussetzungen und Wirkungen, in JR 1960 S. 291.

Ticaret, İktisat ve İş Hukuku (Handels-, Wirtschafts- und Arbeitsrecht) :

Die Rechtsnatur des Betriebs und der Arbeitnehmerschaft, in Jahrbuch der Universität, Giessen, 1924.

Kann der Vorstand einer Aktiengesellschaft zur Ausführung eines Generalversammlungsbeschlusses gezwungen werden ?, in ZHR 95 (1930) 69.

Verordnung über Aktienrecht vom 19. Sept. 1931 (Kommentar, gemeinschaftl. mit Julius Lehmann) Mannheim-Berlin-Leipzig 1931, 2. Aufl. 1932.

Handelsrecht, in Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes (hrsg. von Schlegelberger), Bd. IV. Berlin 1933.
Praktische Fälle aus dem Handels- und Wirtschaftsrecht mit Lösungen. Mannheim-Berlin-Leipzig 1933, 2. Aufl. Berlin-Frankfurt a. M. 1957, 3. Aufl. 1963.

Der Zentralbegriff des Handelsrechts, in Annuario di Diritto Comparato e di Studi Legislativi, XIII (1938) 369.

Gesellschaftsrecht, in Die Verwaltung (hrsg. von Giese) Heft 45. Braunschweig o. J. (1953), 4. Aufl. Heft 28, Herne-Berlin (1962).

Leitfaden für das Studium des Handels- und Gesellschaftsrechts. Berlin u. Frankfurt a. M. 1956, 2. Aufl. 1959, 3. Aufl. 1962.

Kontrolle wirtschaftlicher Macht. Drei Vorlesungen zum deutschen Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen. Bern 1958.

Zur Auslegung und Reform der Überschuldungsbestimmungen im Gesellschaftsrecht, in Beiträge zum Arbeits-, Handels- und Wirtschaftsrecht. Festschrift für Alfred Hueck. S. 307. München u. Berlin 1959.

War Insurance, Istanbul 1945.

Le nouveau Code de Commerce turc, Rev. intern. de droit comparé, 10 (1958) 349.

Über die Urheberschaft am Filmwerk, in UFITA 25 (1958) 5.

Schutz des ausübenden Künstlers, Vorrede zu Helena Papaconstandinou: Schutz des ausübenden Künstlers, Baden-Baden 1960.

Die Rechtsfolgen der Veröffentlichung oder des Erscheinens einer Bearbeitung auf die Rechte des Urhebers am noch nicht veröffentlichten oder noch nicht erschienenen Originalwerk, in UFITA Band 41 (1964).

Film- und Fernsehrecht als Problem der Rechtsangleichung im Rahmen der europäischen Integration, in UFITA Band 42 (1964).

Turkish Copyright, in World Copyright. An Encyclopedia (ed. by. H. L. Pinner) Leyden 1953 ff.

Hukuk Sosyolojisi (Rechtssoziologie) :

Die Rechtswissenschaft und das neue Weltbild, in Annales de l'Université d'Ankara 3 (1949) 275.

Rechtssoziologische Stichworte in: Bernsdorf-Bülow, Wörterbuch der Soziologie, Stuttgart 1955.

Wird das Recht unserer Zeit gerecht ? in Universitas 11 (1956) 493.

Mensch und Recht in Gesetzgebung und Rechtspraxis in Ost und West, in DUZ 1958 S. 405. 464.

Die Rezeption fremden Rechts als sozialer Prozess, in Festgabe für Friedrich Bülow S. 121. Berlin 1960.

Macht und Recht, in JZ 62 S. 1.

Was bedeutet «sozialistische Gesetzlichkeit» ? in JZ 62 S. 149.

Zu einer «Methodenlehre der Rechtswissenschaft», in JZ 62 S. 329.

Probleme der Kodifikation im Lichte der heutigen Erfahrungen und Bedingungen, in Deutsche Landesreferate zum VI. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in Hamburg 1962, hrsg. von Hans Döle, S. 115, Berlin - Tübingen 1962.

Was kümmert uns die Rechtssoziologie ? in Juristenjahrbuch 3 (1962/63) 131.

Koexistenz, in ARSP 49 (1963) 145.

Üniversite Hukuku (Universitätsrecht) :

Selbstverwaltung der Universität. Ein rechtsvergleichender Ausblick auf das türkische Recht, in DÖV 1953 S. 176.

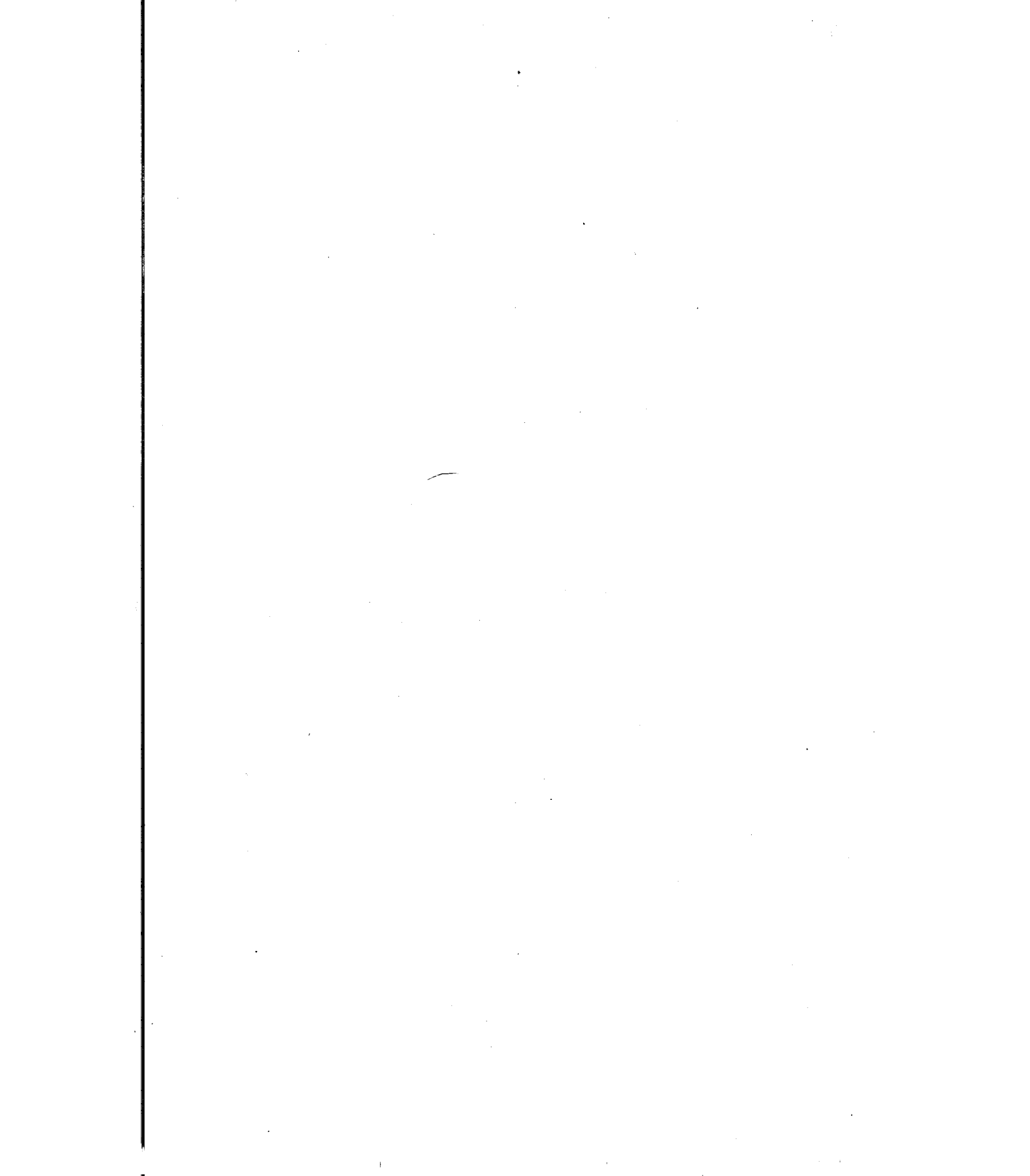
Der Hochschullehrer als mittelbarer Staatsbeamter, in Mitteilungen des Hochschulverbandes 2 (1954) Nr. 6 S. 11.

Vom Geist und Recht der Universität. Berlin 1955.

Das neue Berliner Hochschullehrergesetz, in Mitteilungen des Hochschulverbandes 11 (1963) 91.

Über akademische Grade und Würden, in DUZ 1963 H. 5 S. 10.

Welches Leitbild wollen wir für unsere Universitäten ? DUZ 1964, 7 ff.

AZİZ HOCAMIZ HİRSCH

Yazan : Prof. Dr. H. TOPÇUOĞLU

Tarihin garip cilveleri vardır : bazı memleketlere ârız olan sosyal ve politik buhranlar aklı-selimin hertürlü kontrolünden dışarı taşacak bir hadde gelince, o taprağın en nâdide mahsûllerini, en ümit dolu tohumlarını sağa sola saçar, kendilerinden müstağnî kalacağını sandığı hakiki değerlerini başka ufuklara, başka ülkelere uçurur. Bunlar da, kendi yurtlarında geliştiremedikleri enerjilerini, feyizlerini, tâliin cilvesi ile edindikleri ikinci vatanlarına yatırır, oralarda meyve verirler. Zira bunlar, verimsiz kalamıyacak, fonksiyonsuz yaşayamıyacak şahsiyetlerdir. Nerede olurlarsa olsunlar etraflarına birşeyler verecek, kendilerine vazifeler bulacak, hülasa, tabiatın kendilerine verdiği kaabiliyeti, iradelerinin yarattığı kişiliklerini ne yapıp ne edip, insanlığın hizmetine tahsis edeceklerdir. Bunun için de, insanlığı nerede bulurlarsa oraya koşacaklardır.

İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda birçok Alman bilginini memleketlerinde gereği gibi yerine getiremedikleri hizmetleri, insanlığın başka çevrelerinde gerçekleştirme yolları aramışlardı. İşte aziz hocam HİRSCH de bunlardan biriydi. O, hâdiselerin alacağı felâketli istikameti daha erken keşfetmiş ve memleketimizi kendisine ikinci vatan seçmişti. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine 1943 de de Ankara Hukuk Fakültesine intisap etmişti. HİRSCH, bir yabancı bilginin sağlayabileceği azamî yardımı ve azamî verimi bizlere sağlamıştı. Herşeyden evvel, halkına hitap ettiği memleketin dilini öğrenmek gibi, pek az yabancı uzmanın mühimsediği bir medenî vazifeyi yerine getirmişti. Bu sayede HİRSCH ile, meslekdaşları ve bilhassa talebe kitlesi arasında v a s ı t a s ız temas tahakkuk etmişti. O, kendini faydalı olabileceği herkese bahşederdi. Memleketimizin Hukuk kültürüne olan hizmetinin, bu sahadaki himmet ve başarılarının

çeşitleri o kadar çok, sahası o kadar genişti ki, hâlâ memleketimizin birçok köşelerinde hâkim, avukat, müşavir, kaymakam vs. olarak çalışan muhtelif talebeleri, haftızalarını yoklarsa onda mutlaka HİRSCH'den birşeyler bulurlar. Talebesi ile, meslekdaşları ile, Fakülte dışındaki dostlarıyla, ve nihayet Devletin muhtelif derece ve kademedeki makamları ile ne kadar yakından ilgilendiğini, kendisinden istenen her hizmet, her yardım talebi karşısında, hemen hemen otomatik bir şekilde işe koyulup, kelimenin tam mânasıyla canla başla, kendini etrafındakilerin emrine tahsis ettiğini herkes bilir«Dostların ricası emir sayılır» kaidesi sanki onun içindi. Hele ben, senelerce hocanın bu kendini başkalarına vakfetme faziletinin türlü tahakkuklarına o kadar çok ve o kadar yakından şahit olmuşumdur ki nazarımda HİRSCH ilmin ve insanlığın o baha biçilmez imtizacının mücesssem bir örneğini temsil etmiştir. Pozitivist ümanismin peygamberi olan COMTE, kendi ahlâk düsturununu sanki bizim hoca için icad etmişti: *V i v r e p o u r a u t r u i*.

En muazzam kanun tasarılarını hazırlarken hangi titizlikle çalışırsa, bir hademesinin tarla dâvasındaki müşkülâtına cevap bulmaya veya bir öğrencisinin içinden çıkamadığı bir metni şerhetmeye, hattâ başka kürsüler için hazırlanan travaylara yol göstermeye de hep aynı titizlikle, aynı ilgi ile gayret ederdi. İçimizde, hangi sahanın asistanı olursa olsun, ondan faydalanmamış pek az insan vardır. Başka müesseselerin hukukçuları için de HİRSCH en kolay başvurulana, en evvel akla gelen ve fikrine en çok güvenilen bir otorite demektir. Ben HİRSCH kadar popüler olmuş bir yabancı profesörü pek az hatırlarım. Onu o kadar benimsemiştik ki, Almanya'ya gideceği zaman çoğumuz sade üzüntü değil, hattâ daha çok, hayret duydu! Nerede ise, «Orada ne yapacaksınız sanki, bu da nereden çıktı şimdi?!» demek istiyorduk. Bir insan, muhitini, kendisine olsa olsa bu kadar alıştıırabilir. Hülâsa, Hoca, bizim Fakültenin âdetâ bir mütemmim cüzü olmuştu. Hiç değilse, ondan ders okuyan, seminer yapan, işbirliği halinde bulunan bütün genç kuşaklar için bu tamamen böyleydi. Daha tecrübeli, vatan hasretinin kudretini daha iyi takdir eden hocalarımız «Harp bitince herhalde HİRSCH gider» dedikleri zaman hem üzülür, hem de kızardık. Ama buna inanmamız pek olmazdı.. Zira o, o kadar bizden olmuştu ki.

İkinci Dünya Savaşının son yıllarında, memleketinden aldığı en feci haberleri, hattâ kendi yakınlarıyla ilgili en meş'um hâdiseleri öğrendiği zamanlardaki ıstıraplarını ve hele bütün bu acıları, olanca vehametlerine rağmen gözünü kırpmadan hazmedişini, o in-

san-üstü çalışma temposunu hiçbir mazeretle yavaşlatmaya tenez-
zül etmeyişini hâlâ hayretle, hâlâ takdirle hatırlarım.

HİRSCH için «çalışma», diğer insanlar için olduğundan çok
daha ayrı bir şeydi: «Çalışma» onun için, bir iş, bir vazife, bir ah-
lâki vücup olmaktan çok daha fazla bir şeydi: Kanaatimce çalışma,
HİRSCH için, hayatın tâ kendisi idi. Öyle sanırım ki HİRSCH, ça-
lıştıkça yaşadığını hisseder ve hayatın çalışmanın dışında da bir
mânası olabileceğini pek kabul etmezdi!

Fakülteye hergün, hademelerden evvel geldiğini, akşamları bü-
tün personelin evlerine gidip çoluk çocuklarına kavuşmuş olduğu
saatlerde HİRSCH'in hâlâ çalışma odasında meşgul bulunduğunu,
Fakültenin cümle kapısını son kapayanın, gece bekçisinden evvel,
hoca olduğunu herkes bilirdi .

Bir gün, gereği gibi çalışmak için vakit bulamadığından şikâ-
yet eden birisine fena halde kızmıştı: «Onüç yaşımdanberi, sekiz
buçukta yatar, beş buçukta kalkarım, demişti. Hayatta da herşeyi
yaptım; hiçbir şeyim eksik kalmadı. Mesleğimden başka müzik ile,
Edebiyat ile, Felsefe ile uğraştım. Piano çaldım, viola çaldım, ke-
man çaldım. Beş lisan öğrendim. Şu kadar eser yazdım, bu yaşa
geldim. Hâlâ da enerjimden birşey kaybettiğimi zannetmiyorum.
Sizler, nasıl oluyor da çalışmaya vakit bulamıyorsunuz, bu vakitle-
ri neye harcıyorsunuz?»

Bu sözlerini hiç unutmadım. Ancak bu, kendisine imtisâl et-
meme kâfi gelmedi. HİRSCH'de, hakikaten, normalden çok daha
fazla birşeyler vardı. Oysa ki benim gibiler, daha normal bile tut-
turamıyorduk!

HİRSCH'in, bizler için en dikkate değer tarafı, sadece çalış-
kanlığı, velûdiyeti, azim ve iradesi değildi. O, çok cepheli bir insan-
dı. Umumiyetle, kendisini, sadece hayatın tek bir cephesine hasre-
den, meslekleri ile kişiliklerini yekvücut hale getiren insanların bü-
tün verimliliklerine, feyizlerine rağmen tahammülü güç bir dar-
lıkları, bir tek yönlülükleri vardır. Bütün hayatı, kendi gözlükleri
ile, kendi dar uzmanlık açılarından görür ve sosyal münasebetlerin-
de çevrelerini biraz sıkırlar. HİRSCH ise, hayatla çalışma arasında
tesis ettiği o müthiş bağlantıya rağmen, çok cepheli kalmasını bi-
len bir insandı. Hukukçuluk, Hocanın sadece bir yönü idi. Hukuk
ile hayat arasına gerilen o korkunç gaftlet perdesinin, gölgesine bi-
le, HİRSCH'de rastlamazdınız. Dogmatik Hukuk dallarındaki ders-

lerini dahi, maddeleri hayat münasebetlerinin en dinamik bölgelerine yerleştirmeden tahrir etmezdi. Hukuku, bütün mücerret karakterine rağmen, sosyal gerçekliğin zengin ve renkli muhtevası ile canlandırmasını pek iyi bilirdi. Gerek tahrirlerinde, gerek eserlerinde rastladığımız Hukuk, âdeta üç buutlu bir realite parçası gibi elimizin altına geliverirdi. Sanki karşımızda, Kanunnamelerin o muğlak ve mücerret hükümleri silinip gider, herşey gün ışığında parıldayan bir kaynak suyu gibi berraklaşıverirdi.

Öyle sanıyorum ki, «Hayat» ile «Hukuk» arasındaki ilgi, HIRSCH'in hukukî düşüncesinde en ağır basan temayı teşkil ediyordu. Kendisinin Ticaret Hukuku sahasındaki ihtisasına ilâveten Hukuk Felsefesi sahasına da hizmet etmek arzusunu taşıması bu temayülün bir sonucu olmuştur ve biz Fakülte olarak Hocanın bu sahadaki yardımlarından cidden faydalanmış bir müessese olmak bahtiyarlığına erişmişizdir.

1944-45 yılında Fakülteye asistan olarak intisap ettiğim sıralarda Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi dersleri, profesörün şahsında birleşmiş iki daldan tereküp ediyordu. Biri tamamen spekülâtif, diğeri müsbet bir cemiyet ilmi olma yolunda bulunan bu iki sahayı Hoca, kendine has bir plân içinde, iki sömestr zarfında tahrir ediyordu.

Lisans öğrencisi olduğumuz zamanlar, Hukuk Tarihi, Hukukun Umumî Esasları ve nihayet Devlet Nazariyesi aracılığı ile Hukuk Felsefesi konularına az çok âşina bulunuyorduk. Bilhassa Hocam SADRI MAKSUDI ARSAL'ın ders programını hayli aşan ve o engin kültürünün tezyin ettiği tahrirleri ayrıca bir «Hukuk Felsefesi» dersi görmemiş olmanın eksikliğini oldukça telâfi ediyordu. Merhum, aydınların behemahal Felsefe ile ilgilenmelerini, hayat hakkında, cemiyet hakkında belirli bir dünya görüşüne, bir kıymetler cedveline sahip olmalarını her vesileyle hatırlatır, bunun «şahsiyet» in vazgeçilmez bir şartı olduğunu daima tekrarlardı. 1937 baharında senenin son dersini bitirirken, hiç unutmam, gözlüğünü kaldırıp, hepimize şöyle bir baktı ve «Şimdi çok mühim bir mevzua temas edeceğim, müfredatınız bitti. Hukukî düşüncenin esaslarını, tekâmül tarihini ve daha birçok teferruatını öğrendiniz. Şimdi asıl mühim olan husus şudur : Hepiniz, ne yapın ne edin, otuz yaşına gelinceye kadar bir belli kanaata, bir dünya görüşüne sahip olunuz, şahsiyetinizi fikirlerinizle itmam ediniz ve geç kalma-
yınız!» dedi. Bu sırada bazı yaşlı talebelerine de gözü ilişince, zarif

ve sprituel üslûbu ile : «Eh, memurlar için bu yaş haddi biraz daha geç de olabilir!» diye ilâve etti!

Kendilerinden aşağı yukarı aynı konuları öğrenmek şansına nâil olduğum bu iki Hocamı her zaman büyük bir minnet duygusu ile anarım.

HİRSCH'in tedrisat programı içinde yer alan Hukuk Sosyolojisi ise, bizim için tamamen yeni idi. Hukukun gerek Felsefe, gerek Sosyoloji açısından ele alınması bir hukukçu için ne kadar zarurî ise o kadar da zor olan bir teşebbüstü. O yıllar, gerek konunun cazipliği, gerek Hocanın şahsiyeti birçok fahrî üyeleri de seminerlere iştirake teşvik etmişti. Aramızda aynı yılda fakülteyi bitirmiş pek genç arkadaşlarımız bulunduğu gibi, senelerce evvel hayata atılmış, yabancı memleketlerde ihtisas yapmış, avukatlık, hâkimlik etmiş ve sırf Hocaya olan samimî hayranlıklarından dolayı seminerlere katılmış olgun hukukçular da vardı.

Hukukî meselelerin felsefî tartışmalarına katılmak, bir hukukçu, için pek alışık olmadığı bir şeydi. Esasen, hukukçuların, «hüküm ve madde» dünyalarının dışına çıktıkları zaman kendilerini gurbette hissetmemeleri hemen hemen imkânsızdır! Dogmatik Hukuk dallarındaki o kavram istikrarından, metod yeknesaklığından ve bilhassa muhakeme disiplininden birdenbire âzâd edilip Felsefenin uçsuz bucaksız fezâsına açılınca, her hukukçunun biraz baş dönmesi mukadderdir. Hukuk Felsefesindeki maceralardan sonra birçoklarının eski Dogmatik ihtisas kollarına hasret çektikleri, klâsik Hukuk İlminin yeknesak, hudutlu, fakat oldukça emin olan o huzurlu dünyasını tercih ettikleri görülmemiş hallerden değildir!.

Hususiyle, lisans tahsilini sadece Hukuk üzerinde yapmış ve ayrıca felsefî bir formasyon görmemiş olan kimseler için, bu yeni sahalarda bütün câzîpliklerine rağmen, kolaylıkla yanaşılabilen oldukça yadırganan düşünce kıyıları olarak kalır.

HİRSCH'in doktora seminerlerine katılan hukukçularda da ilk önceleri haklı bir çekingenlik hüküm sürüyordu. Hepimiz, daha ziyade Hocayı dinlemek istiyorduk. Kendi fikirlerimize pek güvenemiyor, açığa vurmaya da pek cesaret edemiyorduk. Fakat ilk toplantılardaki bu ürkeklik çabuk geçti. Hocanın, ilmî otoritesine karşı hissettiğimiz saygı ve bunun sonucu olan çekingenliğimiz, onun, her düşünceye hürmetkâr, her tartışmaya mütehammil, kibirsiz, merâsimsiz, kısaca o «insan» şahsiyeti sayesinde çabucak izâle ol-

muştı. Artık hepimiz birşeyler söylüyor, kendimize göre itirazlar da bulunuyor, tezler ortaya atıyor, üstelik bunların cevaplandırılması, değerlendirilmesi şansına da nâil oluyorduk! Bu cidden bir şanstı, zira, Felsefi düşünce'nin, çok defa kendi uzmanlarına aşılıdığı o mesleki deformasyondan Hoca'da eser yoktu: O, bu sahanın acemisi olan muhataplarına küçümseyici bir acıma ile bakmaz, kavranamıyacak yükseklikteki fikirleri nâehline izaha çalıştığı için de hiç teessüf etmezdi!

Kısacası, HIRSCH'de Felsefe, gökyüzünden yeryüzüne inmiş, âdem oğlunun uzanıp yakalayabileceği bir hedef kadar mûnisleşmişti. Bir kelime ile, Hoca, İlmin de Felsefe'nin de etten kemikten, somut insanlar için olduğunu, onlara kadar inmedikçe, onların dimağlarında, kalblerinde, sinirlerinde bir akis bulmadıkça, davranışlarına yön vermedikçe, kendi varlık sebeplerine ihanet etmiş olduklarını biliyordu.

Böyle bir tutum, gelenek olarak Hoca - Talebe mesafesini uzunca tutmaya alışkın eski öğretim çevremiz için oldukça inkılâpçı idi: doğrusunu söylemek lâzım gelirse, akademik çalışmanın hierarşik bir çalışma şekli olmadığını biz, gerçek tatbikatı ile, o zaman anlamıştık. Geleneksel alışkanlıklarımız, bize karşı en fazla yakınlık gösteren hocalarımıza dahi yaklaşmamıza mâni olurdu. Müşkül-lerimizi mümkün olduğu kadar kendi kendimize halle çalışır ve hocalarımızı kendi işlerimizle rahatsız etmiş olmaktan son derece çekinirdik. Bizim bu halimizle uğraşmayı kendine iş edinen aziz Hocam, nihayet muvaffak oldu : bizim o pek fazla ihtiyatlı, pek fazla endişeli davranışımızı kırmayı, düşüncelerimizin yanlış veya sakat telâkki edilmesi ihtimaline karşı gösterdiğimiz o aşırı hassasiyeti yontmayı başardı. Artık, hepimiz konuşuyorduk. Ne kadar paradoksal olursa olsun, her aklımıza geleni açığa vuruyor, gönül rahatlığı ile tartışıyorduk. Bu açılma yıllarla o kadar itiyadileşti ki bir defasında dozunu taşıracak hale geldi! Hiç unutmam bir gün, pek değerli bir arkadaşımız EFLÂTUN'un «Kanunları» ı üzerinde bir travay hazırlamıştı. Açıklama uzunca sürdü. Sonunda, biraz da vaktin gecikmiş olduğu endişesi ile olacak, sadece tasvipkâr birkaç mülâhaza ile işi sona erdirmek istedik. Fakat bir de baktık ki, bu konuda pek orijinal fikirleri olduğunu iddia eden bir öğrenci, hem de o zamanlar lisans talebesi bulunan bir genç, konuşma fırsatını bulamayışına fena halde üzülerek «EFLÂTUN'u bırakın da biraz da biz konuşalım!» diye bir çıkış yapmasın mı! İçimden hem güldüm,

hem kızdım. Bu pervasızlık, gerçi bir hürriyet itiyadının kökleştiğini gösteriyordu ve bu bir nimetti, ama hürriyet, «nezaket» vecibesinden muafiyet demek değildi ki!

HİRSCH'in her sahadaki o meşhur metodik çalışmaları bizim seminerlere de şâimildi : Toplantılarda bütün konuşmaların zabıtları tutuluyordu, bir arkadaşı kâtiplik ediyor, sonra bunları teksir edip hocanın tashihinden geçiriyor ve herbirimize dağıtıyordu. Bugün elimde kalan birkaç zabıt nüshası, şimdi yaşını başını almış birçok arkadaşlarımızın o zamanki gençlik saffeti ile dolu mücerret fikirlerini, hepimizin içimizden geldiği gibi ortaya attığı türlü garip tezleri, paradoksal görüşleri önüme serdikçe, yirmi yıl evvel Hoca'nın bize teneffüs ettirdiği o hürriyet havasına ne kadar çok şey borçlu olduğumuzu düşünüyorum.

Bütün bunlara rağmen, travayların hazırlanmasına gelince, hepimizin fena halde telâşlandığını, Hocaya mahcup olmamak endişesinin hepimizi canevinden sarstığını pek iyi hatırlarım. Tetkik konusunun zorluğu Hocanın otoritesi ile birleşince, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, zavallı talebeye hiç kaçacak yer bırakmıyordu! Seminer tartışmalarına gerçi alışmıştık, ama, sıra kendi hazırlıya çağımız travaylara gelince durum gene vehametini muhafaza ediyordu : Zira yazılı ödevler, hatâları, kâğıtlara öyle sıkı sıkıya yaşırtıyordu ki, bir kere elimizden çıkınca vaziyeti ne tevil, ne tefsir inkânı kalıyordu.

İlk seminer yılı, konuların tevziinde hissemize ne düşecek diye beklerken, Hocanın bana, tanınmış İngiliz romancısı ve düşünürü, bu yıl kaybettiğimiz müteveffa ALDOUS HUXLEY'in bir eserini uzattığını gördüm. Bu, yazarın «Ends and Means» adlı meşhur eserinin Fransızcaya tercümesi idi (1). Bazı romanları ile, hakkındaki biyografik tenkidlerle ve bilhassa gençliğinde kaleme aldığı birçok denemeleri ile tanıdığım ve hayranı olduğum bir yazarın Felsefe se-

(1) — ALDOUS HUXLEY'in bahis konusu olan eserinin esaslı kısımları tarafımdan Y. Z. rumuzu ile aşağıdaki dergilerde yayınlanmıştır :

Bir plâna göre teşkilâtlandırılmış cemiyet meselesi (Pazar Postası 4 - Mart 1951)

Gaye ve Vasıtalar : Sosyal dâvaların izah şekli, siyasî reformlarda şiddet kullanma meselesi (Pazar Postası 19 - Ağustos - 1951)

Modern Devlet - Harp - İdareciler (Pazar Postası 26 - Ağustos 1951)

Gaye ve vasıtalar (Pazar Postası 12 - 8 - 1951)

minerinde karşıma çıkmasına ne kadar sevindim bilemezsiniz (2). Ben, KANT'dan, HEGEL'den, yahut daha başka Felsefe Devlerinden ağır bir metnin korkusu içinde beklerken, düşüncelerine bu kadar yakından katıldığım bir yazarın eseri ile karşılaşınca sevinçten çılgına dönmüştüm. Felsefe seminerinde A. Huxley'i bulmak, gurbet elde bir hemşehriye kavuşmak gibiydi! Eser, alt başlığında belirtildiği üzere «İdeallerin mahiyeti ve bunların gerçekleşmesi için kullanılan metodlar hakkında bir araştırma» idi.

HUXLEY'in denemesini incelediğim zaman, Hoca'nın neden bu konuyu bana vermiş olduğunu anladım: Kendime ihtisas sahası olarak seçmek istediğim Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi'nin hemen hemen bütün müfredatına şâmil bir eserdi bu. İkinci Dünya Harbinden bir iki yıl evvel yazılmış ve Harbin başladığı sene Fransızcaya çevrilmişti. Ele aldığı problemlerin hepsi, modern Hukuk Felsefesinin çözümlemesi gereken meseleler vasfındaydı. «En güzel idealler» le «en çirkin gerçekleştirme yolları»nın asrımızdaki o korkunç tezadını gözümüzün önüne sermekte bunun kadar başarı sağlamış az eser vardır.

HUXLEY, insanlığı kurtarmak için birbirlerinin boğazlarına sarılmaktan başka yol bulamayan insanların bu acıklı hallerini, hemen bütün sebepleri ve neticeleri ile ortaya koyuyordu. Kötü vasıtalarla iyi gayelere ulaşılabileceğini iddia edenlerin hatalarını ve cinayetlerini yüzlerine vuruyor, insanlığın ancak c e b i r 'de asgariye, merhamette azami'ye eriştiği takdirde «insan» denmeye lâyık bir hale geleceğini; dış çevrenin ıslahı, ferdin ruhî yapısının eğitimi ile beraber olmadıkça beşerî kötülüklerin sadece mecra değiş-tirmiş olacağını edebî uslûbunun bütün bir belâgati ile isbat ediyordu.

(2) — L'Ange et la Bête (Do what you will) (Jules Castier'nin çevirisi. 1951)

L'Olivier et autres essais. (Jules Castier'nin çevirisi. 1946)

La philosophie éternelle (Philosophia Perennis) (J. C. çevirisi. 1948)

Thèmes et Variations. (Themes and Variations) (J. C. çevirisi 1951)

Tour du monde d'un sceptique (Fernande Dauriac'ın çevirisi, 1948)

Les Portes de la perception (J. C. çevirisi. 1953)

Yeni Dünya (The Brave New World) (Orhan Buriyan'ın çevirisi) (İngiliz Klâsikleri)

ALDOUS HUXLEY hakkında ilgi çekici biyografik bir edebî tenkid André Maurois'nın «Magiciens et Logiciens» adlı eserindedir. Mamafih bu eskidir ve yazarın devamlı tekâmülünü kapsamaz.

Her türlü dogmatizmin, her türlü tek yönlülüğün, her türlü iptilânın, her türlü inifratçılığın, ayrıcalığın, ve bilhassa her çeşit propogandanın ve resmî mürayiliklerin karşısında olan HUXLEY, bütün ümidini, aklın ve kalbin, ferdin ve toplumun başabaş gidecek terakkilerine bağlıyordu. Beşeriyet, Ahlâk ile tamamlanmamış bir İlimden ancak zulüm görürdü, İlim ile donatılmamış bir Ahlâk'tan ise sadece tezallüm! İnsanlık birçok Ahlâk tecrübesi geçirmişti. Ancak bunların hepsi nâkıstı. Asgarî bir cömertlik ile bazı iffet icaplarını yerine getirmiş bir mâlî spekülâtörü, veya bir Silâh Fabrikası sahibini iyi bir hıristiyan saymakta devam eden bir ahlâk sistemi insanlık için yetersizdi. Keza, her türlü ferdî farklılaşma hevesini, her türlü hırs-ı câhı, rekabeti, arzuyu reddeden Budist Ahlâk ise, insanlara kazandırdığı bu feragat meziyetini tenbellik ve kayıtsızlık gibi affedilmez bir kusur bahasına sağlıyordu. Halbuki, insanlar, kendilerini «ideal» dünyaya götürecek «ideal» ahlâkın prensiplerini bulmadan, bunları peyderpey bu zavallı dünyamızda gerçekleştirmeden hiçbir şeyi elde edemiyecilerdi.

Bütün bir tarihî tecrübe, insana lâyük olan modern Etik'in unsurlarını ancak parça parça, yer yer keşfedebilmişdi. Halbuki devrimiz sentez devri idi. Batılı'nın aksiyon kaabiliyeti ile, Doğulu'nun feragat meziyetini birleştirebildiğimiz takdirde «insan» olabilecektik.

İçinde bulunduğumuz nizamı, cebre ve zulme başvurmadan düzeltmenin sırlarını aramak gerekiyordu.

Ulviliginden şüphe edilmeyen en temiz gayelere ulaşmak bahanesi ile kirliliğinden, vahşetinden hunharlığından şüphe edilmeyen en korkunç vasıtaların kullanılmasını mübah sayanlar hakiki günâhkârlardı. Bunlar, bütün insanlığı, «insanlık» adına katle kalcan canavarlardı.

HUXLEY'in, parlak cemiyet felsefelerinin ihanete sevkedici propagandalarına, insanlara tereddütsüzce sundukları o korkunç reçetelere karşı duyduğu nefrette ne kadar haklı olduğunu eserinden bir iki yıl sonra başlayan İkinci Dünya Harbi bütün fecaati ile isbat etmişti.

Ne yazık ki, ne zaman insanlık kitle olarak harekete teşvik edilse en seçkin elemanlarının dirayetinden değil fakat, en haris, en hunhar liderlerinin melanetinden ders almaya devam etmiştir. Kitle'leri fütursuzca tahrik etmenin vebâli de bu yüzden olsa gerektir.

Fikirler, nazariyeler, felsefeler hayvanî bir boğuşmaya hazırlanan tarafların işlerine geldiği, dâvalarına yaradığı nisbette rağbet görmüşler, bir tenkit ve mukavemet unsuru haline geldi mi hayalperestlikten ihanete kadar türlü ithamlarla silinmeye, karalanmaya, yok edilmeye çalışılmışlardır.

Bir travay konusu olarak önüme açılan problemlerin bu başdöndürücü genişliği ve derinliği karşısında irkilmedim değil! Böyle bir denemeyi bana inceletmekle Hoca'nın demek istediğini anlar gibi oldum: «eğer hakikaten bu sahada yetişmek istiyorsan, işte karşıdaki heyûlâlar: inançların, geleneklerin, hırsların, menfaatların, şarlatanlıkların, ahmaklıkların, canavarlıkların birbiriyle boğuştuğu bir problemler dünyası ki; güya Felsefenin prensipleri ile Sosyolojinin kanunları bu âleme ışık tutacak, bu dâvaları çözecek, ve bu cehennemler dünyasını güllük gülistanlık edecek! İnanırsan, işe koyul. Ama biraz şüphelen varsa, yol yakırken, bir Müsbet Hukuk dalının selâmetli kıyılarına yanaşmaya bak!» Gerçi Hoca, bunları açıkça söylemedi ama, Akademik Kariyere hazırlanmak hevesindeki bir müptedinin, artık bunu anlaması lâzımdı!

Ancak, HİRSCH'in kendi kişiliği ile teşkil ettiği örnek, beni, ne yalan söyleyeyim, cesaretlendiriyordu: bu saha bu kadar efsâneler diyarı olsaydı, her halde Hoca da seçmezdi diyordum! Hasılı, Hocanın mânalı bir seçimle verdiği bu ilk travayım, birçok hususlarda kanaatlarımın temellerini tesis etmiştir.

HİRSCH, hakiki ilmin müsbet metodundan başka bir araştırma vasıtasına inanmazdı. Gerçekliğin yerine ikame edilmek istenen mefhumlar demetinden, edebî ve sözüme ona «ahlâkî» safsatılardan nefret ederdi. İnsanlara, b i l g i yerine n a s i h a t sunan beylik Devlet teorilerinden, Hukuk Felsefesi yerine ikame edilmek istenen Hukuk E d e b i y a t'ından hiç hoşlanmazdı. Sarahate, kesinliğe, duruluğa düşkündü. Sosyal gerçekliği olduğu gibi görmeden, ona süslü püslü fistanlar biçmeye kalkan fikir terzilerini de hiç sevmezdi. O, Cemiyet İlminin, ancak pozitif bir ilim haline gelmekle insanlara birşeyler yapabileceğine inanırdı.

Cemiyet hayatının kendi kanunları anlaşılmadan, bu hayatı düzenleme teşebbüslerinden ibaret olan hukukî müdahalelerin verimsiz kalacağını daima hatırlatırdı. Ancak, HİRSCH'in «İlim» anlayışını bilmemiz gerekir. O, her düzene konmuş bilgi demetine «İlim» demiyecek kadar insaf sahibidir! Bunun içindir ki

«Hukuk bir Bilim Kolu mudur?» başlıklı etüdünde bütün bir ömrünü tahsis ettiği Hukuk İlminin, gerçek anlamı ile bir «İlim» olup olmadığını her türlü meslekî zaaftan soyunmuş olarak tartışmış ve sonunda «... Hukuk Dogmatığı, Hukuk Tarihi, Hukuk Siyaseti kisvesinde tezahür eden bir Kanun ve Hukuk bilgisi varsa da, ilim pâyesine lâyık, yani pekin ve itiraz kabul etmez temellere dayanan hakiki bir Hukuk ilmi henüz mevcut değildir.» demek cesaretini gösterebilmiştir!

Ancak Hoca, bu acı sonuç ile yetinmemiş ve hakiki bir Hukuk ilminin teessüsünün neye mütevakıf olduğunu da açıkça belirtmiştir :

«Abaca kelimenin asıl anlamında hakiki hukuk ilmine ait fikirlerimiz de bir hayalden başka bir şey değil midir?»

İnsanların toplumsal hayatına ait tabii kanunlar bizce malûm olmadıkça, asıl hukuk ilmine yükeldiğimiz «insanı doğuştan toplumsal bir mahlûk olarak incelemek» şeklindeki ödevin yerine getirilmesi imkânsız görünmektedir. Bu itibarla, asıl hukuk ilmine düşen ödevin şu suretle tesbiti icabeder :

Hukuk bilginleri; hukuku araştırmak, incelemek, anlatmak ve tefsir etmekle uğraştıkları sırada; merkezini, doğuştan içtimai mahlûk olan «insan» in teşkil ettiği toplumsal hayata mahsus tabiat kanunlarından hareket ederken, bu kanunlar tamamen malûm olmadıkları müddetçe, bunların meydana çıkarılmaları hususunda, diğer ilgili bilim kollarının yardımlarına da müracaat suretiyle, bu sahalardaki bilginlerle birlikte çalışmak mecburiyetindedirler.

İçinde bulunduğumuz çıkmazdan kurtulmak için, başka bir yol ve imkân mevcut değildir.

Nasıl hekimlik; ancak, insan vücuduna mütaallik incelemeler için fizik, kimya ve biyolojiyi tabii ve zaruri esaslar olarak telâkki ettiği zamanda canlı mahlûkun sağlam ve hasta organizmasından bahseden bir bilim kolu mahiyetini kazanmışsa; hukuk bilgisi de; içtimai mahlûk olan insana mütaallik incelemelerde biyoloji, psikoloji, ekonomi ve sosyolojiyi tabii ve zarurî temeller olarak kabul ettiği andadır ki, asıl «hukuk ilmi» karakterini iktisap edebilecektir.»

HİRSCH, Hukuk bilgilerinin henüz bir «İlim» hüvviyetini kazanmış olmadığına işaret ederken, kendilerinin «ilmin ta kendisi» olduğunu iddia eden türlü ideolojiler'e karşı da gerekli ika-

zı yapmıştı. Her yıl ikinci sömestr'de okuttuğu Hukuk Sosyolojisi derslerinde çağdaş insanın ideolojiler karşısındaki acıklı durumunu pek güzel belirtir ve iktidarların kendilerini «meşru» gösterme gayretlerine temas ederken (bunun her iktidar için «zarurî ve tabû» bir ihtiyaç, bu anlamda «tabû bir kanun» oluşuna işaret etmekle beraber) modern iktidarların kendi meşruiyet desteklerini artık dinlerde değil ideolojilerde bulduklarına dikkati çekerdî! «Her cemiyet içinde, her rejim tarafından, her düzen lehine bir ideoloji icat edilmektedir. Buna «bulmak» diyoruz. Çünkü, ideoloji kelimesindeki «ide» ile normal olarak Felsefe sahasında kullanılan «ide» mefhumu arasında pek çok fark vardır. «İlmî» ideler, ilmî bir surette meydana getirilmiş olan ilmî varsayımlardır. Halbuki ideolojilerdeki «ide» ler gayrı-ilmî fikirlerdir. Yalnız, bu ilmî olmayan ide'lerin ilmî bir kılıkları, ilmî kisveleri vardır... İdeolojilerdeki «ideler» mutlak surette ilmen isbat edilebilen ve ilmî bakımdan doğru olan fikirler değillerdir. Bunlar, muayyen bir gayeye varmak ve muayyen bir rejimi kudsi ve meşrû kılmak için icad edilmiş ideallerdir. Zira burada bahis mevzuu olan şey herhangi ilmî ve nazari bir hakikat değil, pratik menfaatlardır. Muayyen bir cemiyette meydana gelen muayyen bir düzenin muhafazası veya değiştirilmesidir. Bunun için halkın ruhunda bu rejimin meşru olduğu fikri yerleşmelidir. İdeoloji yapmak demek, nazari değil, pratik menfaatları temin etmek maksadiyle gayrı-ilmî fikirler serdetmek demektir.»

HİRSCH bu, kaçınılmaz fenomenin iç sebeblerini de açıklamaktadır: «Herkes hayata muayyen bir gözlükle bakmaktadır. Bu itibarla Felsefe sahasında çalışan hukukçuların çoğu, yani Hukuk Felsefesi, Devlet Felsefesi ile meşgul olan mütefekkirlerin ekserisi, esas itibariyle, ilmî ide'leri değil, pratik ideleri meydana getirmeye çalışmışlar ve eserlerini yalnız muayyen bir rejimin meşruiyetini isbat için yazmışlardır. Bu içtimaî bir hakikattir. Her cemiyetin içindeki rejimin meşruiyeti muayyen bir surette isbat olunmaya çalışılmaktadır. Zira, aksi halde bu rejim devamlı ve dayanıklı olmayacaktır. Aynı sebeblerden dolayı halen hüküm sürmekte olan rejimi bertaraf etmek isteyenler de bu rejimin meşru olmadığını gene İlmî surette isbat etmeye gayret etmektedirler. Mamefih burada isbat tabirini kullanmak ta yanlışdır. Çünkü ideolojilerin dayandıkları deliller ilmî hakikatler değildir. Bunlar, pratik menfaatları gizlemek maksadı ile serdedilmiş olan gayrı-ilmî hakikatlerdir. Bu hakikatler bir akide, bir inanç olarak vasıflandırılmalıdır. Zira asıl ilmî hakikatler her türlü gaye'den âri olanlardır. İdeoloji-

lerde hakikat diye öne sürülen iddialar, muayyen maksadlara mâtufl hakikatlerdir.»

«Bundan dolaydır ki bütün rejimler ve siyasî cereyanlar halkın ilme karşı duyduğu hüürmeti, tâbir caizse, i s t i s m a r ederek kendi menfaat ve dâvalarını i l m e n müdafaa etmektedirler.» (1)

HİRSCH'in bu tahlilleri, bana, Recaizâde Ekrem'in bir vecizesini hatırlatır. Merhum, «Her türlü nümayiş çirkindir, ama nümayiş - i ahlâk iğrenç!» demişti. Aynı kıyaslamaya imtisal ile, «Her türlü istismar kötüdür, ama, ilmin istismarı korkunç!» denebilir.

Bütün takrirlerinde, talebesine, Objektif düşünmeyi, insanca hissetmeyi ve insanlar arasında fazilet farkından başka bir ayırt gözetmemeyi telkin eden Hocamızın tesirleri hakikaten büyük olmuştur.

HİRSCH, derslerine lâyük olduğu alâkayı göstermiş olan talebelerine demagojilere av olmamak kaabiliyetini aşlamıştı. İlmin sabır, dikkat, ölçü isteyen metodlarına dayanamayıp, üç beş parlak fikirle, bir kaç heyecanlı nutukla meselelerini halletmek isteyenler, Hocaya pek yanaşmamışlardır.

Birgün, eski öğrencilerinden biri kendisine «siyasete atılıp atılmamak kararını vermesi için ne tasviyede bulunabileceğini» danışmaya gelmiş. Hocanın cevabı oldukça ilgi çekicidir: - Arkadaşım, demiş, eğer mimoza çiçeği kadar hassas değilsen, siyasete gir!

Bu cevabı öğrendikten sonra, bizzat hocamızın hayatında neden siyasete hiç girmemiş olduğunu daha iyi anladım: Vaktiyle babası, siyasetle ilgilenmesini kendisine tavsiye ettiği zamanlar, «Bu saha beni alâkadar etmiyor» dermiş ve, buna karşılık «Sen siyasetle ilgilenmiyorsun ama, birgün Siyaset seninle ilgilenebilir,» cevabını almış: Almanyadan ayrılmak zorunda kaldığı zaman merhum babasının bu ikazını sık sık hatırladığını anlatan Hocamız, buna rağmen gene siyasî hayattan hoşlanmamakta devam etmişti. O kadar hassastı ki! Bizler, o zahiri serdliğin altında HİRSCH'in bir çocuk saffetini andıran hissiliğini çok iyi bilir, ve imkânı olduğu kadar incitmemeye çalışırdık. Buna rağmen hatalarımız da olmadı değil!

(1) — Ord. Prof. Dr. E. Hırş - Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri. Ankara 1949, Sh: 401 - 402

Bütün bu hâtıralar, Hocanın Fakülte'deki yıllarını gözlerimin önüne öyle bir vuzuhla esriyor ki, kendimi bir an için eski çalışma masasının önünde zannediyorum, ve Hocanın biraz tenkidçi bir tonla «Hâlâ bitmemiş midir bu yazılar ?!» dediğini duyar gibi oluyorum.

Hocamızın meziyetleri hatırlanmakla, sayılmakla bitmez ama bizim yazılar biter! Yoksa arkasından «Hâlâ anlatamadınız mı beni, çok reca ederim bu ne beceriksizliktir ?» itabı da gelebilir!

Akademik çalışmanın, ilmî titizliğin, fikrî bağımsızlığın, işbirliği ahlâkının, meslekî dostluğun ve anlayışın en güzel örneklerini vermiş olan HIRSCH'in aziz hâtıraları Fakülte Kütüphanesinden, Ders salonlarından, öğrenci sıralarına kadar müessesemizin her köşesine öyle derin bir şekilde sinmiştir ki ne Profesörün biyografisi bizde geçen yıllarından, ne de Fakültemizin tarihi onun bahâ biçilmez faaliyetlerinden mücerret olarak nakledilebilir. Kısacası, her köşemizde HIRSCH'den bir şey bulmak mümkündür! ve bu da az bahtiyarlık değildir!

PROFESÖR HIRSCH'LE BİR GÖRÜŞME

Prof. Z. F. FINDIKOĞLU
(İstanbul)

— I —

Türk kültür tarihi, bu tarih içinde hususi bir mevki olan Türk Felsefe ve sosyolojisi Tarihi 1933-1950 arasında millî ve beynelmilel hâdiselerin hazırladığı bir dönüm devresi yaşadı. Bu devre boyunca sayısı 60 a çıkan Alman ilim adamı Türkiye'nin iki Üniversitesinde hizmet etti. Kolonya Üniversitesi Sosyoloji Profesörü R. König'in küçük bir risalesindeki işaretler istisna edilirse, şimdiye kadar bizde ve Avrupa'da bu «Toplu Âlimler göçü»nden, tezirlerinden ve izlerinden bahsedilmemiştir.

Sosyal ve kültürel bilgiler sahasında olduğu kadar müsbet ilimler vâdisinde de hizmetleri dokunmuş olan bu ilim adamlarından her biri ayrı bir monografi konusudur. Aşağı yukarı 20 yıl kadar devam eden bu devre, toptan bir hüküm verilecek olursa, çok hareketli olmuştur. İctimaî ilimlerle ilgili olanlar arasında, Üniversite ve Kürsü sınırlarını aşarak cemiyetimizin âmme işlerini benimseyen, daha doğrusu kuru, cansız ve iskolâstik öğretim yerine canlı ve realite ile temas halinde «ilim yapma» yolunda yürüyenler olmuştur. Bu yüzden adları orta münevver, memur çevrelerine kadar yayılmış bulunanlar, müstesna bir mevki kazanmışlardır. Ne yazık ki bu gibi âlim tiplerinin 18-20 yıl içindeki Üniversite dışı hizmetleri, bizde bir an'ane yaratmamış, yani bu gibi cemiyetçi memleketçi ve realist ilim adamlarının yerli çömezleri pek az görülmüştür.

Üniversite ve müesseselerini sosyal realiteye bağlayan tiplerin resmigeçidi karşısında gözlerimiz — yahut bu satırları yazanın gözleri — şu üç ismin sahibine takılıyor : Prof. Kessler, Prof. Hirsch, Prof. Neumarck. Bunlar çeşitli kodifikasyon hareketleri ve bilhassa

yeni Ticaret Kanununun tedviri ile, Gelir Vergisi Kanun projesinin hazırlanması ile, İş kanunu ve işçi mevzuatı ile yakından meşgul olmuşlar, isimlerini sosyal aksiyon dünyamıza armağan etmişlerdir. Her birinin öğretim hayatına getirdiği ve kattığı yenilikler ise, ileride Yüksek Öğretim Politikamızı inceliyecek pedogokların tahlillerini beklemektedir.

— II —

Ankara Hukuk Fakültesi, 1933 - 1950 arası kültür ve yüksek tedrisat devrimimizin değerli fikir işçilerinden birinin Prof. E. Hirsch'in 65. yıldönümü vesilesile bir tanıtma ve şükran hareketine girişiyor. Hareketin konusu olan şahsiyet, bilindiği gibi, önce İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde çalışmıştır. İstanbul'daki Profesörlüğü esnasında kendisile çalışma beraberliği zevkini tattığım için olmalıdır ki Prof. Hirsch'i anma hareketine önyak olan meslekdaşlar, arzularını bana da bildirdiler. Beni bir an 30 yıl önceki Üniversite reformunu, bu reform sonunda yurdumuzda hizmete koşan Alman dostları hatırlamağa dâvet eden bu çağırışa ne kadar müteşekkir kalsam azdır.

Prof. Hirsch, her şeyden evvel müstesna intibak kabiliyeti ile kendisini Üniversite içi ve dışı âlemimize tanıtan bir şahsiyettir. Bu itibarla çok taraflıdır. Ben yalnız bir tarafına işaret edeceğim : Kodifikatör. Birçok hastalıkları bulunan bir hastanın başına gelen bir doktorun teşhisine benzer mânevi bir teşhisin ilk hikâyesini ondan dinledik. Sanki büyük şairimiz Tevfik Fikret'in şiirlerindeki bir mısraı :

Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi !

mısraını tefsir etmeğe başladı. Dar mânada anlaşılan öğretim kolunda, Ticaret Hukuku disiplininde, ticarî mevzuatı ele aldı. Nihayet onun Almanya'ya avdetinden sonra 29/6/1956 tarihinde kanunlaşan yeni Ticaret Kanunununu ne nisbette ona borçlu olduğumuzu ileride tedvin sosyolojisiyle meşgul hukuk sosyologlarımız belirteceklerdir.

Prof. Kessler'in Almanya'ya avdetinden sonra bir aralık üzere aldığım İktisat Fakültesi Kooperatîfçilik dersleri vesilesile kooperatîf hukukiyatımızda Prof. Hirsch'in yaptığı tesiri hayran-

lıkla takip ettim (1). Şimdi B. M. M. de bulunan Yeni Kooperatifler Kanununun Projesi geniş ölçüde bu tesirler altında kalmış sayılabilir.

Hülâsa tedvin dünyamızın diğer köşeleri içinde de değerli Profesörün yeri vardır. Meselâ edebî mülkiyet hukuku bu köşelerden birini teşkil eder. Keza Üniversite mevzuatı, Üniversite kanununun tekrar aktüalite olduğu bu sıralarda ilham kaynağı olacak kadar zengindir (2).

Çok taraflı Prof. Hirsch'in içtimaiyatçı cephesi, bu satırların sahibini bilhassa ilgilendiriyor. Sosyoloji Tarihçilerimiz, ileride Profesörün İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerindeki Hukuk Sosyolojisi tedarisatının âdeta bir öğretim inkilâbı sayılmağa değer olduğunu göreceklere (3). Ne yazık ki İstanbul Hukuk Fakültesi, bu inkilâbın derin mânasını ve klâsik hukuk öğretimine aşılıyacağı ilmî zihniyeti muvakkat bir zaman muhafaza edebilmiş, nihayet Alman Profesörünün avdetlerinden sonra Hukuk Sosyolojisi ve Hukuk Felsefesi derslerini ihtiyarî ders olma derecesine indirmeğe bile girişmiş ve bunda maalesef muvaffak da olmuştur! Buna mukabil Ankara Hukuk Fakültesinin, Prof. Hirsch'in Almanya'ya avdetinden sonra da bu çok faydalı, hukukcuya geniş ufuklar gösteren disiplini mecburi disiplin olarak muhafaza etmesi, kürsüsü ve Enstitüsü ile gelişmesine gayret eylemesi, 65. yaşına giren kıymetli hukuk âlimini bahtiyarlık duygusu içinde bırakacaktır. Hele, bu Kürsü ve Enstitü başında kadın talebelerinden birinin, Hâmid Hanımın, Profesör rütbesine yükselmiş olarak bulunması, 65. yıldönümünün en güzel hediyesi sayılsa yeridir.

- (1) Bk. Z. F. Fındıkoğlu : Türkiyede Kooperatifçilik, 1953, İktisat Fakültesi neşriyatı, N. 63. Prof. Hirsch'in Kooperatiflikle ilgili neşriyatının listesi ve (Türk Kooperatifçilik Kongreleri) ve verdiği cevaplar hakkında sf. 264 - 272 ye bakılabilir.
- (2) Bk. E. Hirsch : Dünya Üniversiteleri gelişmesi, 1950, C. I - II. Hepsı 1200 sahifeyi aşan bu değerli eser, Üniversitelerimizin muhtariyet krizi geçirdiği bu sıralarda rehberlik yapabilir.
- (3) Bk. E. Hirsch : Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi, 1949. sf. 1 - 463. Bu eser, lisan işimizin gergin olduğu bir sırada yazıldığı için müellif mükemmel şekilde hâkim olduğu Türkçede bazı felsefi ve sosyolojik terminoloji denemelerine girişmiştir. Eserin hem sosyoloji terimleri, hem de ihtiva ettiği sosyolojik mülâhazalar dolayısıyla tahlile tâbi tutulması ve (Prof. Hirsch, Türkiye'deki Sosyoloji Öğretimine neler kazandırdı?) sorgusunun cevaplandırılması temenniye değer.

birkaç proje hâlâ Millet Meclisi proje deposunda bulunuyor. Ne zaman ele alınacak? Bilmiyorum. Bunların takibine hâlâ hazırım. Nitekim 1952 de Ankara'dan ayrılırken Ticaret Kanun Projesi için «İstediğiniz zaman çağırınız, yahut sorunuz, projeyi yine işleriz» dediğim halde galiba unuttular. Nihayet bir gün kanunun çıktığı haberini almıştım. Maksadım şu ki Türkiye'deki faaliyetlerimin arkası kesilmemiştir.

— Başka!

— Bilirsiniz ki «Hukuk Kurumu» ile de yakından alâkadar oldum. «Kamus» un hazırlanmasında oldukça emeğim geçti. Yalnız muhtevanın hazırlanması değil, kaleme alma ve düzeltme işi de bana aittir. Bu vesile ile çok sevdiğim kıymetli dostum merhum Refik Şevket Beyi sevgi ile hatırlıyorum. Hülâsa çok çalıştık. Refik Şevket'in alâkası bana cesaret ve şevk verirdi...

— Biraz da hâtıralardan bahsedebilir miyiz? Dostlarınızdan meselâ...

— Meselâ Ebülulâ Bey. Kendisi bir hukuk hazinesi idi. Hukukçu zihniyetin mükemmel bir nümunesi. Yazık ki bu hazineyi ve zihniyeti kendisinden sonrakilere nakletmedi, daha doğrusu nakledilemedi, alâka görmedi.

— Evet! Nakletme işi, kendisine değil, çevresine düşerdi...

— Öyle bir âlim, emekli olduktan sonra da dar bir çevre içinde talebe ile değil, fakat yetişmiş gençlerle serbest tedrisatına devam edebilirdi. Bunun kazancı çok büyük olurdu. Doğrusu yazık!

— Şekil itibariyle mümkün görüyor musunuz?

— Niçin mümkün olmasın? Meselâ Almanya'da emekli profesöre «emekli» denemez, «Emeritus» denir. Odası mahfuzdur. İntiza, imtihan ve resmî alâkası olmaksızın ders verebilir. Neşriyat faaliyetine devam eder...

— Mamefih bizim resmî cihazımızı pek iyi bilirsiniz, emekli olmak, posası dışarıya atılan bir «şey» haline gelmek demektir.

— Evet bilirim. Fakat emeklilik müessesesini ehemmiyetle gözününe almak lâzımdır...

Bir müddet Türkçe eserlerini de ihtiva eden kitap rafları önünde dolaştıktan sonra sıcak aile yuvasını teşekküllerle terkediyorum.